

عز وجل
لا اله الا الله

1000000

دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه:

برای دریافت درجهی کارشناسی ارشد رشتهی زبان و ادبیات فارسی

مقایسهی بلاغی و زبانی علی نامه با خاوران نامه ی ابن حسام،

حملهی حیدری ابن باذل و حملهی حیدری راجی کرمانی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر یوسف نیکروز

استاد مشاور:

۱۳۸۸ / ۸ / ۲۹

جناب آقای دکتر محمد علی محمدی

کتابخانه و اسناد
دانشگاه اصفهان

پژوهش و نگارش:

زهرا قنبری

اسفند ۱۳۸۶

۱۲۲۵۵۲

« به نام خدا »

مقایسه ی بلاغی و زبانی علی نامه با خاوران نامه ی ابن حسام و حمله ی حیدری ابن باذل و
حمله ی حیدری راجی کرمانی

به وسیله ی :

زهرا قنبری منصورآباد

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه یاسوج به عنوان بخشی از فعالیتهای لازم برای کسب درجه ی
کارشناسی ارشد

در رشته ی : زبان و ادبیات فارسی

از دانشگاه یاسوج

یاسوج

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته ی ارزیابی پایان نامه با درجه ی : عالی

دکتر جلیل نظری ، دانشیار دانشگاه شهیراز (داور خارجی) /
دکتر محمد علی جانی پور ، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی (داور داخلی) /
دکتر یوسف نیکروز ، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی (راهنما) /
دکتر محمد علی محمدی ، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی (مشاور)

اسفند ماه ۱۳۸۶

تقدیم به:

پدر و مادرم، که همه زحماتم به عهده‌ی ایشان بود و از هیچ زحمتی در پیمودن طریق دانش بنده دریغ نورزیدند/

و

همسرم، آن که در پیمودن این راه صبورانه یاریم داد/

و

استاد فرزانه‌ام جناب آقای دکتر دشتی که تکمیل دانشم هر چه هست، از اوست.

قدردانی و سپاس

با سپاس فراوان به درگاه وجودی که وجودم ز وجودش شده موجود. اینک که کار تدوین پایان نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد را به پایان می‌برم، وظیفه‌ی خود می‌دانم از مقام اساتید و سرورانی که در دوران تحصیل دانشگاهی جان تشنه‌ی مرا از سر چشمه‌های همیشه جاری علم و آگاهی و تجربه‌شان، رخصت نوشیدن داده‌اند، صمیمانه تشکر نمایم. بویژه عرض ادب و سپاس بیکران خود را به ساحت ارجمند و پرفیض اساتید فرزانه و دانشمندم:

جناب آقای دکتر یوسف نیکروز که در مقام استاد راهنما، در مراحل پژوهش و نگارش پایان نامه با وجود مشغله‌ی شدید کاری از ارشادات ارزشمند خویش لحظه‌ای دریغ نورزیدند؛

جناب آقای دکتر محمد علی محمدی که مشاورت پایان نامه را بر عهده گرفتند و از نظرات و هدایتهای ایشان بهره‌ها اندوختیم؛

جناب آقای دکتر سید محمد دشتی که هر وقت خواستم مشاوره و راهنمایی دلسوزانه‌ی خود را بالآخص در زمینه‌ی معرفی منابع از بنده دریغ ننمودند.

تقدیم می‌نمایم.

از مادرم و همسرم نیز به موجب اینکه پا به پای من صبوری کردند و از هیچ کمکی مضایقه نکردند. بی‌نهایت سپاسگزارم.

زهرا قنبری

زمستان ۱۳۸۶

چکیده:

موضوع:

موضوع این رساله مقایسه‌ی بلاغی و زبانی علی‌نامه با خاوران‌نامه‌ی ابن حسام، حمله‌ی حیدری ابن باذل و حمله‌ی حیدری راجی کرمانی است.

این تحقیق به صورت مقایسه‌ای و تحلیلی صورت گرفته است و همچنین تأثیرات محیطی، اجتماعی و فرهنگی زمان و مکان شعرای مذکور را بر اشعارشان بیان کرده است.

از آنجایی که هر چهار شاعر در دامان فرهنگ غنی اسلام پرورش یافته‌اند و اعتقادشان بر عشق پاک نسبت به معشوقی ازلی می‌باشد و عشق به بنده‌ای شیعه، از همین رو زبان هنری هر چهار شاعر را یکسان ساخته است.

مبانی نظری:

منابع اصلی این تحقیق منظومه‌ی گمنام علی‌نامه، سروده‌ی ربیع و خاوران‌نامه‌ی حدوداً ۲۴ هزار بیتی ابن حسام و حمله‌ی حیدری حدوداً ۲۳ هزار بیتی ابن باذل و حمله‌ی حیدری سی هزار بیتی راجی کرمانی است. علاوه بر این آثار از منابع بسیار دیگری در حوزه‌ی حماسه، بلاغت و دستور زبان فارسی نیز استفاده شده است.

روش تحقیق:

روش این تحقیق اسنادی و کتابخانه‌ای است و شیوه‌ی گردآوری اطلاعات روش فیش برداری است و نهایتاً تجزیه و تحلیل و تقسیم‌بندی اطلاعات هر چهار منظومه بر مبنای حماسه، و صنایع مهم بلاغی (بیان) و بدیعی (لفظی و معنوی) و همچنین دستور زبان فارسی می‌باشد.

یافته‌های تحقیق:

۱. بخش عمده‌ای از فنون بلاغی مشترک مانند: تشبیهات، استعارات، کنایات، الفاظ و تعابیر در هر چهار اثر وجود دارند که متأثر از حماسه سرای بزرگ فارسی، حکیم فردوسی است.
۲. جانمایه‌ی حماسه‌های آنها، رخداد‌های تاریخی ثبت شده در کتابهای سیره و تواریخ است که همه مربوط به دلاوریهای پهلوانانی چون حمزه عموی پیامبر (ص) یا امام علی بن ابیطالب و دیگر شجاع مردان جان باخته در راه اسلام است.
۳. چون هدف هر چهار منظومه دینی مذکور، تبلیغی است و برای عموم مردم، زبان آنها غالباً ساده است و در کاربرد واژگان حماسی به خوبی هنرنمایی کرده‌اند.
۴. در کاربرد انواع صنایع بدیعی و لفظی برجسته نیز به زیبایی بهره برده‌اند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

هر چهار سراینده در سرایش منظومه‌های تقلیدی خود تحت تأثیر حماسه‌ی بزرگ ادب فارسی، شاهنامه‌ی فردوسی بوده‌اند. با وجود شباهت‌های بسیار در جنبه‌های مختلف بلاغی و زبانی و محتوایی میان هر چهار اثر تفاوت‌های بارزی چه در حوزه‌ی کاربرد قواعد دستوری و چه در حوزه‌ی بلاغت به چشم می‌خورد. از نظر محتوایی نیز موضوعات زیادی در هر چهار منظومه قابل بررسی است که به تعدادی از آنها پرداخته شده و پیشنهاد می‌شود موضوعاتی چون دیدگاه هر چهار شاعر در مورد زن، کاربرد آیات و احادیث، پیشگویی، شکایت از روزگار و ابنای آن، نصیحت و اندرزگویی، خواب و رؤیا و ... در تحقیقی مستقل مورد بررسی قرار گیرد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
VIII-IX	چکیده
X	قدردانی و سیاس
XI-XIII	پیشگفتار
فصل اول	
چگونگی سیر تشیع و جایگاه آن در ادب فارسی با توجه اجمالی به اوضاع سیاسی، اجتماعی، دینی و ادبی قرنهای سوم تا سیزدهم هجری	
بخش اول - کلیات اوضاع سیاسی، اجتماعی، ادبی و دینی ایران از قرنهای اول تا سیزدهم هجری قمری به طور اجمال	
۲-۱۱	نتیجه گیری
۱۱-۱۲	بخش دوم - گفتارهایی درباره‌ی تشیع و چگونگی پیدایش آن
۱۳-۱۵	چگونگی سیر تشیع در ایران
۱۵-۲۰	علت اصلی گرایش ایرانیان به تشیع علوی
۲۰-۲۱	جایگاه تفکر شیعه در ادب فارسی
۲۱	سخنی درباره‌ی مناقب خوانان، که چه کسانی بوده‌اند؟
۲۱-۲۴	سیمای علی (ع) در زبان ادبا
۲۴-۲۶	
فصل دوم	
حماسه و حماسه‌های دینی	
حماسه چیست؟	
۲۸-۲۹	انواع حماسه و منظومه‌های حماسی
۲۹-۳۲	مختصات آثار حماسی
۳۲-۳۶	حماسه‌های معروف جهان
۳۷	حماسه‌های ایرانی
۳۷-۳۸	حماسه‌های دینی
۳۸	منشأ حماسه‌ی ملی
۳۸-۴۳	حماسه سرایی بعد از قرن دهم
۴۳-۴۴	سبک حماسه براساس انواع ادبی سیروس شمیسا
۴۴-۴۶	حماسه‌های مذهبی ایران در دوره‌ی صفویه
۴۶-۴۷	تأثیر دیانت و هنر شاعری فردوسی در پیدایش حماسه‌های دینی
۴۷-۴۸	
فصل سوم	
معرفی چهار اثر حماسی - دینی (علی نامه - خاوران نامه - حمله‌ی حیدری ابن باذل و حمله‌ی حیدری راجی کرمانی) و مقایسه محتوایی آنها	
سابقه‌ی حماسه‌های دینی	
۵۰	بخش اول - معرفی منظومه‌های حماسی مذکور در این رساله
۵۱-۵۳	معرفی ربیع و منظومه‌ی حماسی او (علی نامه)

۵۳-۵۵ معرفی خاوران نامه و سراینده‌ی آن
۵۵-۵۶ معرفی حمله‌ی حیدری و میرزا محمدرفعی خان باذل
۵۶-۵۸ معرفی بلابمانعلی راجی کرمانی و حمله‌ی حیدری
	بخش دوم - مقایسه محتوایی
۵۹-۶۳ الف) توحید و ستایش الهی
۶۳-۶۴ نتیجه گیری
۶۴-۶۹ ب) افسانه و تاریخ
۶۹-۷۴ ج) سلاح و ابزار جنگی در چهار اثر حماسی مذکور
۷۴-۷۵ وجوه اشتراک
۷۵-۷۶ وجوه افتراق

فصل چهارم

مقایسه بلاغی علی‌نامه - خاوران‌نامه - حمله‌ی حیدری ابن باذل و حمله‌ی حیدری راجی

کرمانی

۷۹-۸۰ بخش اول - پیشگفتار
۸۰-۸۱ از نظر بیان - الف) تعریف علم بیان از کلام امیرمؤمنان علی (ع)
۸۱ ب) تعریف چهار رکن علم بیان
۸۲-۹۸ ۱) توصیف
۹۸-۹۹ ۲) تشبیه
۹۹-۱۰۳ نمونه‌های انواع تشبیه در علی‌نامه
۱۰۳-۱۰۵ تشبیه و ذکر نمونه‌های انواع آن در خاوران‌نامه
۱۰۵-۱۱۲ تشبیهات حمله‌ی حیدری ابن باذل
۱۱۲-۱۱۹ تشبیهات حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
۱۲۰-۱۲۱ ۳) استعاره و انواع آن
۱۲۱-۱۲۶ استعاره و ذکر انواع آن در علی‌نامه
۱۲۶-۱۳۰ استعاره‌های حمله‌ی حیدری ابن باذل
۱۳۰-۱۳۴ استعاره‌های خاوران‌نامه
۱۳۴-۱۴۸ استعاره‌های حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
۱۴۸-۱۴۹ ۴) کنایه در چهار اثر به ترتیب
۱۴۹-۱۵۱ علی‌نامه
۱۵۱-۱۵۳ خاوران‌نامه
۱۵۳-۱۶۰ حمله‌ی حیدری ابن باذل
۱۶۰-۱۷۰ حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
۱۷۰-۱۷۱ ۵) مجاز مرسل
۱۷۱ مجاز مرسل در علی‌نامه
۱۷۲ مجاز مرسل در حمله‌ی حیدری ابن باذل
۱۷۲-۱۷۵ مجاز مرسل در حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
۱۷۶-۱۷۷ مجاز مرسل در خاوران‌نامه
۱۷۷ ۶) اغراق
۱۷۷-۱۷۸ اغراق در علی‌نامه

۱۷۸-۱۸۰ اغراق در خاوران نامه
۱۸۰ اغراق در حمله‌ی حیدری ابن باذل
۱۸۱-۱۸۲ اغراق در حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
۱۸۳ وجوه اشتراک
۱۸۴ وجوه افتراق

فصل پنجم

مقایسه‌ی زبانی علی‌نامه، خاوران‌نامه، حمله‌ی حیدری ابن باذل و حمله‌ی حیدری راجی کرمانی

۱۸۷ بخش اول - زبان و تحولات آن به طور خلاصه
۱۸۷-۱۸۸ مهمترین تحولات آوایی زبان فارسی از دوره‌ی میانه به دوره‌ی جدید
۱۸۸ الف) مختصات زبانی سبک خراسانی (زمان به وجود آمدن منظومه‌ی علی‌نامه)
۱۸۸-۱۸۹ لغات و ترکیبات عربی علی‌نامه
۱۸۹-۱۹۰ ب) حمله‌ی حیدری ابن باذل و خاوران‌نامه با توجه به زبان سبک عراقی که مدت سه قرن، از اوایل قرن هفتم تا اوایل قرن دهم طول کشید
۱۹۰ لغات و ترکیبات عربی حمله‌ی حیدری ابن باذل
۱۹۰-۱۹۱ لغات و ترکیبات عربی راجی کرمانی در حمله‌ی حیدری
۱۹۱-۱۹۲ کاربرد قواعد دستوری زبان فارسی در هر چهار اثر
۱۹۳ معنی لغوی و اصطلاحی دستور
۱۹۳-۱۹۶ تاریخچه دستور نگاری
۱۹۴-۱۹۶ حرف اضافه مضاعف در علی‌نامه
۱۹۶-۱۹۸ حرف اضافه مضاعف در خاوران‌نامه
۱۹۸ حرف اضافه مضاعف در حمله‌ی حیدری ابن باذل
۱۹۸ حرف اضافه مضاعف در حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
۱۹۹ (۱) کاربرد «ی» اماله
۲۰۰-۲۰۱ (۱-۱) کاربرد «ی» اماله در علی‌نامه
۲۰۱ (۱-۲) کاربرد «ی» اماله در خاوران‌نامه
۲۰۱ (۱-۳) کاربرد «ی» اماله در حمله‌ی حیدری ابن باذل
۲۰۱ (۱-۴) کاربرد «ی» اماله در حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
۲۰۲ (۲) تشدید مخفف و تخفیف مشدد
۲۰۲ (۲-۱) علی‌نامه
۲۰۲-۲۰۳ (۲-۲) حمله‌ی حیدری ابن باذل
۲۰۳ (۲-۳) خاوران‌نامه
۲۰۴ (۲-۴) حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
۲۰۴ (۳) حذف فعل بدون قرینه
۲۰۴ (۴) کاربرد «افزار» به جای «فراز» در حمله‌ی حیدری راجی
۲۰۴ «فراز» در خاوران‌نامه
۲۰۴ (۵) ابدال واکها
۲۰۴ (۵-۱) علی‌نامه

۲۰۵	۲-۵) حمله‌ی حیدری ابن باذل
۲۰۵	۳-۵) حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
۲۰۵-۲۰۶	۴-۵) خاوران‌نامه
۲۰۶	۶) جمع بستن جمع (عربی در فارسی)
۲۰۶	علی‌نامه
۲۰۶	۷) کاربرد «گر» مخفف «اگر» که جزء حروف ربط است و در معنی شرطی باید به کار رود به معنی «یا» و در موارد تغییر و تردید به کار رفته است
۲۰۶	۱-۷) علی‌نامه
۲۰۷	۲-۷) خاوران‌نامه
۲۰۷	۳-۷) حمله‌ی حیدری ابن باذل
۲۰۷	۸) کاربرد اندر و در
۲۰۷-۲۰۸	۱-۸) علی‌نامه
۲۰۸-۲۰۹	۲-۸) خاوران‌نامه
۲۰۹	۳-۸) حمله‌ی حیدری ابن باذل
۲۰۹-۲۱۰	۴-۸) حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
۲۱۰-۲۱۱	۹) کاربرد فعل مفرد برای فاعل جمع - برخلاف قاعده -
۲۱۱-۲۱۲	۱۰) کاربرد «دویم» و «سیم» در حمله‌ی حیدری ابن باذل
۲۱۲	۱۱) کاربرد «دویم» و «سیم» در حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
۲۱۲-۲۱۳	۱۲) استعمال «کجا» که قید استفهام است به جای «که» یا «چه» ربط
۲۱۳-۲۱۴	۱۳) فاصله بین حرف پیشوندی «می» و فعل در علی‌نامه
۲۱۴	۱۴) فاصله بین حرف پیشوندی «همی» و فعل در خاوران‌نامه
۲۱۴-۲۱۶	۱۵) کاربرد یای مطیعی و یا غیرشرطی
۲۱۷-۲۱۹	۱۶) حذف از کلمه یا (تخفیف)
۲۱۹-۲۲۰	۱۷) «ابا» به جای «با» در علی‌نامه
۲۲۰	۱۸) «ابر» به جای «بر» در علی‌نامه
۲۲۰-۲۲۱	۱۹) «ابا» به جای «با» در حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
۲۲۱-۲۲۲	۲۰) «ابر» به جای «بر» در حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
۲۲۲-۲۲۳	۲۱) کاربرد حرف عطف «واو» در اول مصراع (راجی کرمانی و علی‌نامه)
۲۲۳-۲۲۴	۲۲) قرار دادن مفعول فعلی «گفت» پیش از آن
۲۲۴-۲۲۷	۲۳) استعکال «ش» و «شان» زاید
۲۲۷-۲۲۸	۲۴) کاربرد ایدون و ایدر
۲۲۹	وجوه اشتراک
۲۲۹-۲۳۰	وجوه افتراق
۲۳۱	بخش دوم - صنایع لفظی بدیع در هر چهار اثر
۲۳۱-۲۵۴	جناس و کاربرد آن در هر چهار اثر به ترتیب
۲۵۴-۲۵۵	مراعات نظیر در (علی‌نامه و حمله‌ی حیدری راجی کرمانی)
۲۵۵-۲۵۸	واج آرایی در هر چهار اثر به ترتیب
۲۵۸-۲۵۹	طرد و عکس
۲۵۹	ردالصدر علی‌العجز (در حمله‌ی حیدری راجی کرمانی)

۲۶۱	بخش سوم - اختصاصات هر چهار اثر
۲۶۱	کاربرد حرف ندای عربی با لغات فارسی و بالعکس
۲۶۱-۲۶۲	علی‌نامه
۲۶۲	«هیچ در» به جای «هیچ وجه»
۲۶۲	«فرامشت» به جای «فراموش»
۲۶۲	«بهر» به جای «بهر = برای»
۲۶۲-۲۶۳	کاربرد «زین» در معنی «به سوی»
۲۶۳	کاربرد «یکره» به جای «یکباره»
۲۶۳	کاربرد الف تعدیه
۲۶۳	کاربرد «چونین» به جای «چنین»
۲۶۳-۲۶۴	کاربرد الف اطلاق
۲۶۴	اختصاصات دستوری خاوران‌نامه
۲۶۴	کاربرد دو علامت پرسشی در کنار هم
۲۶۴-۲۶۵	کاربرد «نتی» به جای «نیستی»
۲۶۵	اختصاصات ابن باذل در حمله‌ی حیدری
۲۶۵	کاربرد «همین» به جای «همی» یا «همچنین»
۲۶۵	کاربرد «غلمان» به جای «غلامان»
۲۶۵	کاربرد «جمهور» به جای «همه»
۲۶۵-۲۶۶	کاربرد «گروها گروه» به جای «گروه گروه»
۲۶۶	اختصاصات حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
۲۶۶	کاربرد لغت «دلگرای» به جای «دل انگیز یا دل نشین» و نیز «سرگرای»
۲۶۶-۲۶۷	کاربرد «پیرای» به جای «پیرامون»
	بخش چهارم - صنایع معنوی بدیع
۲۶۸	مراعات النظیر با ذکر نمونه در هر چهار اثر به ترتیب
۲۶۹	جمع، تقسیم، جمع و تقسیم
۲۶۹-۲۷۰	ارسال المثل
۲۷۱-۲۷۲	تلمیح
۲۷۲-۲۷۳	ایهام
۲۷۳-۲۷۵	ایهام تناسب
۲۷۵	حسن تعلیل
۲۷۵-۲۷۶	اغراق
۲۷۶-۲۷۷	لف و نشر
۲۷۷-۲۷۸	تضاد یا طباق
۲۷۹	وجوه اشتراک
۲۸۰	وجوه افتراق
۲۸۱	نتیجه‌گیری کلی
۲۸۲-۲۸۵	فهرست منابع و مأخذ

علامات اختصاری در رساله

ح ح - رک	حمله‌ی حیدری راجی کرمانی
اب	ابن باذل
ح ح - اب	حمله‌ی حیدری ابن باذل
خ - اب	خاوران نامه ابن حسام
رک:	رجوع کنید به ...

پیشگفتار:

«سپاس و ستایش مر خدای را جَلَّ جَلَالُهُ وَ عَمَّ نَوَالُهُ که ارواح ما را به زینت تعلّم و تعلیم بیاراست و اشباح ما را به طینت احسن تقویم ببیراست. عقل راهنمای را قاید و رایِد سعادت ما گردانید و نطق دلگشای را ترجمان خاطر و سفیر ضمیر ما ساخت. چندین هزار جواهر زواهر معانی در دُرّج طبع ما، دُرّج گردانید و انوار و ازهار علم و معرفت بر نهال دل ما بشکفانید. درود و صلوات بسیار و تحیات بی شمار پر ذات مطهّر و روان مقدس خلاصه ی موجودات و برگزیده ی مکونات، خواجehی کونین، خاتم الانبیا و شفیع روز جزا، محمّد مصطفی باد که مستعدان قبول دعوت را از غرقاب گمراهی به ساحل نجات هدایت، او رسانید، و مستعدان حصول معرفت را از تپه حیرت و بیداء جهالت به مرتع عرفان و مأمن ایمان، او راه نمود و بعد از او بر آل و اهل بیت او باد که نثار منصب نبوت و حق المنشور ولایت رسالت او به نصّ قرآن مجید، جز اخلاص و محبّت و امحاض مودت ایشان نیست.»¹

و اما آنچه نگارنده را به انتخاب موضوع: «مقایسه ی بلاغی و زبانی علی نامه با خاوران نامه، حمله ی حیدری ابن باذل و حمله ی حیدری راجی کرمانی» واداشت، در وحله ی اول علاقه و ارادت قلبی به خاندان عترت و عصمت و بالاخص زندگانی امام علی (ع) و جنگ ها و دلاوریهای آن امام بود، و دیگر اینکه بعد از ارائه شدن رساله ی استاد ارجمند جناب آقای دکتر نیکروز تحت عنوان "تصحیح علی نامه ی ربیع"، با دیدن رساله ی ایشان این حس در نگارنده به وجود آمد که؛ اکنون که این کتاب گمنام توسط ایشان تصحیح شده و نیز به دلیل مشهوریت چند اثر حماسی دیگر چون خاوران نامه و حمله ی حیدری ابن باذل (در نظر اهل ادب) بهتر این است که ضمن پرداختن به علی نامه، مقایسه ای میان این آثار صورت بگیرد (البته شایان ذکر است که در میان دروس مختلف دانشگاهی نگارنده علاقه ی وافری به ادب حماسی داشته است). لذا با این پیش زمینه ی فکری که آثار مذکور به دلیل معروف بودن به راحتی پیدا می شوند و غافل از اینکه این فکر اولیه نمی تواند منشأ انجام یک کار بزرگ شود، موضوع انتخاب شد؛ موضوع این پایان نامه "مقایسه ی بلاغی و زبانی علی نامه ی ابن ربیع با خاوران نامه ی ابن حسام، حمله ی حیدری ابن باذل و حمله ی حیدری راجی کرمانی" است. این گونه مقایسه ها گونه ای نقد ادبی بوده که سابقه ای دیرینه دارد. مقایسه و تطبیق آثار ادبی ملت ها، نتایج و پی آمدهای مثبتی را در بر دارد که یکی از آن ها مشخص شدن هر چه بیشتر جنبه های مختلف آثار ادبی است. به عبارت دیگر در رهگذر این نوع مقایسه ها، بسیاری از نکات ادبی، هنری، فرهنگی و زیبا شناختی آثار مورد مقایسه، بهتر رخ می نماید.

¹ به نقل از مقدمه «المعجم فی معاییر اشعار العجم»

این چهار اثر حماسی صرف نظر از ارزش دینی آن، مواد و عناصر اسطوره‌ای، حماسی و تاریخی پر مایه و سرشاری را در خود جای داده‌اند.

در این مبحث نگارنده کوشیده است، وجوه اشتراک و افتراق میان این چهار اثر حماسی را که از نظر بلاغی و زبانی مورد بررسی قرار گرفته، روشن نماید. از نظر محتوایی در بررسی انجام شده، غیر از قسمت‌های مربوط به دلاوریها و رشادتهای حضرت علی (ع) در جنگها و نبردهای با کفار و معاندین دیگر مباحث و مطالب آنها با هم یکسان نیست. البته رخدادهای تاریخی ذکر شده در حمله‌ی حیدری ابن باذل و حمله‌ی راجی کرمانی چون راجی به تبع ابن باذل اثر خود را سروده تا حد زیادی همسان است. نگارنده با علم و آگاهی کامل به این موضوع که هنوز در سطحی قرار نگرفته که از عهده‌ی مقایسه‌ی عمیق و دقیق چنین آثار گرانقدری برآید در اکثر موارد نیز خود به قضاوت و داوری نشسته. بر همین اساس ابتدا برای روشنتر شدن مباحث و مطالب در فصل مقدمه به ذکر کلیاتی در حیطه‌ی اوضاع شیعه و سیر و تحولات تشیع در طی قرون متمادی بوجود آمدن آثار مربوطه با توجه اجمالی به اوضاع سیاسی، اجتماعی، ادبی و دینی همان قرن‌ها پرداخته شده است (البته با مراجعه به منابع و کتب در دسترس). بر همه‌ی استادان فن واضح و مبرهن است که در قسمت راجع به کلیات و چگونگی سیر تشیع و سیر حماسه اصل کار بر نقل مطالب، اسناد دادن به کتب مورد تأیید و تا حد کمی نظر دادن در حین کار، شیوه‌ی پرداختن به مباحث است، که نگارنده با توجه به این اصل به نگارش مطالب پرداخته است.

در فصل سوم رساله با کمک گرفتن از تعدادی مقالات منتشر شده و دست یابی به آنها از طریق اینترنت و مجلات، نگارنده به معرفی چهار اثر حماسی مذکور و سرایندگان آنها پرداخته و سپس قسمتی از مطالب محتوایی آثار را که با هم یکسان بوده‌اند مورد مقایسه قرار داده است از جمله: توحید و ستایش باری تعالی چگونگی پرداختن به افسانه و تاریخ و استفاده‌ی از سلاح و ابزار جنگی.

در فصل چهارم نیز موارد مختلف تشبیه، استعاره، کنایه و مجاز و انواع آنها به طور کامل بررسی شده و همه‌ی شواهد ذکر گردیده و مورد مقایسه و نتیجه‌گیری قرار گرفته است. در قسمت اول همین فصل نیز به مبحث وصف و موارد مشابه پرداخته شده و در قسمت آخر فصل نیز مبحث اغراق و موارد و شواهد آن مورد بررسی و نگارش قرار گرفته.

در فصل پنجم نیز از نظر زبانی و کاربرد قواعد مختلف دستوری هر چهار اثر به طور کامل مورد بررسی واقع شده و موارد کاملاً مشابه با ذکر همه‌ی شواهد و نیز اختصاصات هر اثر با ذکر تمامی شواهد بیان شده و مورد

مقایسه قرار گرفته‌اند. مواردی چون کاربرد «گر» و «اگر» - «با» و «ابا» - «بر» و «ابر» - «همیدون» و «ایدون»، کاربرد حرف اضافه‌ی مضاعف - کاربرد حرف عطف «واو» - که فقط در علی‌نامه و حمله‌ی حیدری راجی کرمانی مشاهده شد، کاربرد «ی» اماله - لغات و ترکیبات عربی به کار رفته در هر چهار اثر و در قسمت آخر فصل یعنی بخش چهارم نیز به پیشنهاد استاد مشاور تعدادی از صنایع بدیعی با ذکر شواهد در آثار مربوطه مورد بررسی قرار گرفته.

البته شایان ذکر است که خاوران نامه‌ی بررسی شده، ابیات برگزیده‌ای است که در یک چاپ مینیاتوری شده چیده شده است.

نگارنده در حد بضاعت علمی و توان خود کوشیده است که حتی المقدر این رساله را از هر گونه خطا و اشتباه بییراید، امید است که این اثر گامی در جهت گسترش حوزه‌ی پژوهش ادبیات تطبیقی و راه‌گشای دانشجویان و پژوهشگرانی باشد که در این میدان گام می‌نهند و نیز امید است که اساتید و خوانندگان گرامی اشتباهات احتمالی نگارنده را به دیده‌ی اغماض بنگرند و لله الحمد اولاً و آخراً.

چه خوش گفت فردوسی خوش سخن:

به گفتار پیغمبرت راه جوی
چه گفت آن خداوند تنزیل و وحی
«که من شهر علمم علیم در است»
گواهی دهم کاین سخن راز اوست
... منم بنده اهل بیت «نبی»
حکیم این جهان را چو دریا نهاد
یکی پهن کشتی بسان عروس
محمد (ص) بدو اندورن با علی (ع)
خردمند کز دور دریا بدید
بدانست کجوموج خواهد زدن
... اگر چشم داری به دیگر سرای
گرت زین بدآید گناه من است
براین زادم و هم بر این بگذرم

دل از تیر گیها بدین آب شوی
خداوند امر و خداوند نهی
درست این سخن قول پیغمبر است
تو گویی دو گوشم پر آواز اوست
ستاینده ی خاک پای «وصی»
برانگیخته موج از او تندباد
پیاراسته همچو چشم خروس
همان «اهل بیت» نبی و وصی
کرانه نه پیدا و بُن ناپدید
کس از غرق بیرون نخواهد شدن
به نزد «نبی و وصی» گیر جای
چنین است آیین و راه من است
چنان دان که خاک پی «حیدرم»

(ابیات ۹۴ تا ۱۰۵ شاهنامه‌ی فردوسی، نامه باستان - جلد اول - دکتر میرجلال الدین کزازی)

فصل اول

چگونگی سیر تشیع و جایگاه آن در ادب فارسی با توجه اجمالی
به اوضاع سیاسی، اجتماعی، دینی و ادبی قرنهای سوم تا سیزدهم هجری

فهرست مطالب این فصل:

بخش اول:

- ۱- کلیات اوضاع سیاسی، اجتماعی، ادبی و دینی ایران از قرنهای اول تا سیزدهم
به طور اجمال
- ۲- نتیجه گیری

بخش دوم:

- ۱- گفتارهایی درباره ی تشیع و چگونگی پیدایش آن
- ۲- مطلبی درمورد چگونگی پیدایش تشیع
- ۳- چگونگی سیر تشیع در ایران
- ۴- علت اصلی گرایش ایرانیان به تشیع علوی
- ۵- جایگاه تفکر شیعه در ادب فارسی
- ۶- سخنی درباره ی مناقب خوانان
- ۷- سیمای علی (ع) در زبان ادبا

بخش اول

کلیات اوضاع سیاسی، اجتماعی، ادبی و دینی ایران از قرنهای اول تا سیزدهم هجری

قمری به طور اجمال:

تاریخ نشان داده که ایرانی از استعداد درخشانی برخوردار است و زمینه‌ی پیشرفت در جنبه‌های مختلف را دارد. شکوفایی این استعدادها در ایران پیش از اسلام نبود زیرا پادشاهان آن زمان پیوسته مشغول کشورگشایی و مبارزه با مهاجمان بودند و زمینه‌ی مناسب برای پرورش استعدادها وجود نداشت و به همین خاطر شاهد آثار برجسته‌ای از بزرگان آن عهد نبودیم.

«از تاریخ ۲۱ هجری تا سال ۲۴۸ هجری یعنی بالغ بر ۲۲۷ سال پس از تسلط اعراب بر ایران حاکمان و والیان ولایتهای مختلف ایران به فرمان خلفا معین می شدند، و در قسمتی از این زمان طولانی که به حدود یک قرن می رسید ایرانیان در زیر سلطه‌ی قهرآلود و تحقیرآمیز نژاد عرب به سر می برند تا جایی که کارشان به یک نوع عصیان و قیام معنوی و عقیدتی بر آن قوم کشید و سرانجام ایرانیان کوشیدند خود را با توسل به آیه‌ی «یا ایها الناس انا خلقناکم من ذکر و انثی و جعلناکم شعوباً و قبائل لتعارفوا، ان اکرمکم عندالله اتقیکم، ان الله علیمٌ خبیراً (حجرات/۱۳)» که دلالت بر تساوی همه‌ی اقوام و قبایل آدمیان می کند، مساوی عربها بدانند و سپس از این حد بگذرند و خویشان و هر قوم دیگر را از عربها برتر شمرند و این کار باعث به وجود آمدن مبارزات فکری مختلفی شد که این اندیشه و سیاست متعصبانه را در بسیاری از آثار تازی گویان ایرانی و نیز در بخشی از آثار پارسی تا شاهنامه‌ی فردوسی و در داستانهای قهرمانی ایران بروشنی و صراحت کامل می توان یافت و سرانجام با قیام سردارانی چون ابومسلم فرهنگ ایرانی تجدید و احیا شد و ایرانیان از خواب یکصدساله برخاستند.»

«بیشتر فرقه‌ها و مذاهب خارج از اندازه‌ی مسلمین در سه قرن اول هجری به وجود آمد و پایه‌ی ایجاد فرقه‌های دیگر هم در این سه قرن گذاشته شد. فرقه‌هایی چون قدریه، مجبره، معتزله، نجاریه، کرامیه، حلولیه، اهل تناسخ، حنفیه، مالکیه، شافعیه، حنبلیه، طبریه، ثوریه و جعفریه.»

«با تسلط اعراب بر ایران اگرچه زبان پهلوی جایگاه خود را از دست داد اما به طور کامل از بین نرفت و تا قرن هفتم هجری هنوز نشانه‌هایی از وجود این زبان در ایران وجود داشت. و سرانجام سیاست حجاج بن یوسف باعث کمرنگ شدن زبان پهلوی و جایگزینی آن با زبان عربی شد. در نهایت رواج خط عربی در ایران و نشستن آن به جای خط پهلوی باعث نفوذ زبان عربی در زبان فارسی شد و از میان تمام لهجه‌های ایرانی تنها لهجه‌ای که به صورت یک زبان رسمی درآمد و در تمام دوره‌ی اسلامی مورد استفاده سیاسی و علمی و ادبی قرار گرفت زبان فارسی دری است.»

«قرن چهارم که باید آنرا عصر طلایی تمدن اسلامی ایران دانست دوره‌ی بهره‌برداری ایرانیان از کوششهای متمدنی خود در قرن دوم و سوم برای بازیافتن استقلال کامل و دوره‌ی بهره‌برداری آنان از